Een haven voor Katwijk

Een vissersdorp zonder haven: Katwijk aan Zee laat zien dat dat mogelijk is. Desondanks staat een eigen haven voor Katwijk al geruime tijd op het verlanglijstje. De eerste plannen voor het aanleggen van een vissershaven dateren uit de periode vlak na de Eerste Wereldoorlog. In een plan uit 1919 werd becijferd dat de aanleg zo'n 5,5 miljoen gulden ging kosten, voor die tijd een astronomisch bedrag. Pas in 1946 kwam het onderwerp prominent op de agenda. In dat jaar liet de Provincie Zuid-Holland een onderzoek doen naar de mogelijkheid van een zeehaven voor Katwijk. De onderzoekscommissie adviseerde de Rijksoverheid inderdaad een haven aan te leggen. "Katwijk zou zonder de visscherij een doode plaats worden met een uit armoede wegslinkende bevolking", stelde de commissie. Het toerisme was na de Tweede Wereldoorlog nog maar nauwelijks weer op gang gekomen en industrie bestond nog amper in het dorp, dus deze reactie was begrijpelijk. Maar achteraf gezien was ze wel heel pessimistisch…
De publicatie *Een vissershaven voor Katwijk* (verschenen rond 1950) maakte aannemelijk waarom Katwijk een haven moest hebben: er waren in die tijd rond de honderd schepen in het dorp en bijna vijftienhonderd mannen monsterden jaarlijks aan op vissersschepen. Ook gold, vonden de schrijvers, het volgende argument: "Katwijk is het enige vissersdorp aan de Nederlandse kust, dat zijn verbondenheid met de zee heeft bewaard. Het is een nationaal belang dat deze krachtige kern van zeevarenden niet wordt verstrooid."

EERSTE AFWIJZING

In 1949 ging de gemeenteraad akkoord met de aanleg van een haven, maar twee jaar later werd het verzoek door de overheid afgewezen. Er zouden al genoeg vissershavens zijn in Nederland. De gemeente en de reders gaven het echter niet op en ze bleven het onderwerp aan de orde stellen. Halverwege de jaren vijftig werd de Stichtingscommissie Zeehaven Katwijk opgericht. Op initiatief van deze stichting deed het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam een wenselijkheidonderzoek. Het instituut onderzocht de beroepsstructuur van Katwijk en kwam tot de conclusie dat de visserij in Katwijk aan Zee een zeer belangrijk ambacht was. Zo'n twintig procent van de bevolking was in die tijd nog werkzaam in de visserij en de visverwerkende industrie. Katwijk had bovendien, na Scheveningen, de meeste schepen. Het rapport maakte ook de inefficiënte bedrijfsvoering inzichtelijk, waarbij in de haven van IJmuiden de lading van vissersschepen overgeladen moest worden op binnenvaartschepen. Die laatste moesten een onhandige omweg maken omdat er geen directe kanaal- of rivierverbinding was tussen IJmuiden en Katwijk. Uiteraard kostte dit veel tijd en geld en had het een negatieve invloed op de concurrentiepositie van Katwijk. Verplaatsing van de rederijen en de haringverwerking van Katwijk naar IJmuiden was volgens het rapport geen optie: er was een gebrek aan vissers in IJmuiden en Katwijkers werden niet zo mobiel geacht.

DÁT ZIJ KATWIJK'S DOEL

Naar aanleiding van Vlaggetjesdag en de visserijtentoonstelling in 1960 schreef C. de Jager het volgende vers:

"Vaarwel weer stoere manschap van ons dorp
God zegene jullie bij de eerste worp
Naar 't zilver zeebanket, de glorie onzer landen
Hij zegene rijk de arbeid onzer handen
En komt ge straks met rijke buit belaân
Weer in de haven van IJmuiden aan
Bedenk, als troost, dat 't nu nog jonge leven
Misschien een eigen haven wordt gegeven
Houdt tot zolang het hoofd en 't hart maar koel
Een eigen haven, dát zij Katwijk's doel!!"

Halverwege de jaren zestig was het, na een definitieve afwijzing door de ministers van Verkeer & Waterstaat en van Landbouw & Visserij, einde verhaal. Twee jaar later werd de Stichtingscommissie Zeehaven Katwijk door de gemeenteraad opgeheven en verdween het plan in de la. Maar het verlangen bleef sluimeren.

HERNIEUWDE STRIJD

Meer dan veertig jaar later gaan er opnieuw stemmen op voor een haven in Katwijk. Met steun van het lokale bedrijfsleven en de Kamer van Koophandel Den Haag strijdt de werkgroep 'Zeehaven Katwijk, onze trots!' tegenwoordig voor een eigen haven. Het gaat nu niet om een pure vissershaven, maar om een gecombineerde haven voor zeewaardige recreatievaartuigen (voornamelijk zeiljachten) én kleine vissersschepen. Ongeveer tien kleinere kotters van Katwijkse schippereigenaren zouden in de nieuwe zeehaven een ligplaats krijgen. Volgens de Nederlandse Vissersbond bestaat er veel belangstelling onder Katwijkers om meer kleine vissersschepen te gaan exploiteren als er een haven zou zijn. Het zou een belangrijke impuls voor de lokale visserijsector betekenen.
De gemeente Katwijk heeft zich lang afzijdig gehouden – er leefden onder andere zorgen over de financiering en de

gevolgen voor de kustwering – maar is sinds enkele jaren overstag. In 2008 heeft de gemeente een wenselijkheidsonderzoek uit laten voeren, waaruit bleek dat de betrokkenen, bewoners, ondernemers, toeristen, in meerderheid voor de aanleg van een zeejachthaven in Katwijk zijn. In februari 2009 ging ook de gemeenteraad akkoord. Besloten is om eerst een haalbaarheidsstudie uit te laten voeren. Het rapport van die studie wordt in het voorjaar van 2011 verwacht. De tijd zal leren of de visserij weer bestaansrecht heeft in Katwijk.

Al bijna een eeuw lang pleit Katwijk voor een eigen haven. "Katwijk zou zonder visserij een dode plaats worden."

Begrippenlijst

Afhouder/afhouwer - jongste bemanningslid en laagste functie aan boord van een haringlogger, die onder meer bij het inhalen van de vleet de reep aangaf in het ruim en ervoor zorgde dat de reep niet verward raakte
Behouden teelt - einde van de haringteelt, in december
Besomming - netto opbrengst van een visreis, waarvan elke visser zijn deel krijgt
Biesheuvelgroep - groep vissers die gezamenlijk beslissen over de verdeling van het hun toegewezen quotum
Blazen - grote, ronde ballonnen die de vleet drijvende moesten houden
Bokker - zie Boomkorkotter
Bomschuit - breed type zeilvissersschip (platbodem), gangbaar tot de Eerste Wereldoorlog
Boomkor - vistuig bestaande uit een trechtervormig net dat wordt opengehouden door een stalen buis (boom); zware kettingen schrapen over de zeebodem, waardoor de (plat)vis opschrikt en het net in zwemt.
Boomkorkotter - kotter met gieken aan weerszijden, waaraan de boomkorren worden uitgevierd en opgehaald; ook wel bokker genoemd
Bordentrawl - manier van vissen waarbij (vroeger) houten of (tegenwoordig) stalen 'borden' het net openhouden tijdens het vissen
Combinatievaren - werkwijze waarbij in het begin van de haringtijd (mei-juni) de vangst van enkele schepen van dezelfde rederij werd overgegeven aan één schip, de 'jager'
Contingent - vangstrecht, totale toegestane vangst (per vissoort, per reder/eigenaar) – in de volksmond ook quotum genoemd
Drijfnet - zie Vleet
Europese Visserijfonds - fonds dat de sociaal-economische gevolgen van het Gemeenschappelijk Visserij Beleid moet opvangen en de sector duurzamer moet maken
Fiets - bijnaam voor stoomlogger
Garantieloon - minimumloon voor vissers, uitgekeerd in tijden dat er onvoldoende is besomd of er door slecht weer of andere oorzaken niet kan worden gevist
GVB - Gemeenschappelijk Visserij Beleid van de Europese Unie, internationale regelgeving over de visserij
Halen - binnenhalen van de visnetten
Haring schudden - uitschudden van de netten aan boord van een haringlogger, zodanig dat de haring in de daarvoor bestemde bakken (krebben) op het dek terechtkwam
Haringlogger - scheepstype waarmee vroeger van mei tot december op haring werd gevist
Haringrace - wedstrijd aan het begin van het haringseizoen tussen schepen die probeerden als eerste de haring aan land te brengen
Haringteelt - zie Teelt
Haringtrawl - haringvangst met een trawlnet in plaats van een vleet
Hektrawler - vissersschip waarop de netten aan de achterkant worden uitgezet en binnengehaald (het gangbare scheepstype voor de grote visserij)
Hydrorig - vistuig voorzien van spoilers die door waterverplaatsing de vis opschrikken van de zeebodem
Jongste - halfmatroos - de derde functie (één rang boven de reepschieter) aan

boord van een haringlogger
Kaakplank - plank aan dek waarop de vissers zaten die de haring kaakten
Kaken - het verwijderen van galblaas, ingewanden en kieuwen van de haring om bederf te voorkomen
Kantje - harington
Kombuis - keuken aan boord
Kooi - scheepsbed, op loggers meestal een stapelbed
Kotter - scheepstype dat vooral op de Noordzee en langs de Nederlandse kust wordt gebruikt voor de visserij op platvis, garnalen en mosselen; zie ook Boomkorkotter
Krebben - bakken aan dek van een schip waarin de vangst werd verzameld
Kuil - achterste deel van een sleepnet waarin de vis zich verzamelt, en dat aan boord geleegd wordt
Kuster - kustvaarder, vrachtschip (coaster)
Logger - vissersvaartuig dat tot ongeveer 1970 werd gebruikt, vooral voor de vangst op haring
Lokkig - geluk hebben in de visserij; een lokkige schipper zijn, een lokkerman/lukkerman zijn
Marconist - radiotelegrafist; iemand die is opgeleid in het zenden en ontvangen van morsesignalen met behulp van een radio
Marof - maritiem officier; iemand die breed is opgeleid tot stuurman/scheepswerktuigkundige
Messroom - eetruimte aan boord
Motordrijver - machinist
Netten boeten - netten repareren
Netten breien - nieuwe netten maken
Nieuwe teelt - eerste haringreis tijdens de vleetvisserij, mei/juni
Oliejas - weersbestendige kleding die vooral door vissers en zeevarenden wordt gedragen; ook wel: oliegoed
Omvlaggen - onder een andere nationaliteit gaan varen, zodat de quota van een ander EU-land kunnen worden benut
Opschieten - opbergen van de reep in het reepruim
Oudste - bijna-matroos - de vierde functie (één rang boven de jongste) aan boord van een haringlogger
Outrig - vistuig waarbij het net niet opengehouden wordt door een boom (zie Boomkor), maar door ouderwetse borden; 'bokken met borden'
Ouwe - schipper, kapitein
Overlossen - op zee lading overgeven aan een ander schip
Overweekse reis - langere (kotter)reis waarin een weekend voorkomt
Platvis - orde van vissoorten die op hun zijde op de zeebodem leven; bijvoorbeeld schol, tong, tarbot en schar
Praaien - aanroepen van een ander schip dat in de buurt ligt/vaart
Prenter - iemand die een reis meevaart maar (nog) geen visser is; 'een reisje mee gaan'
Pulskor - vistuig voorzien van elektroden die stroomimpulsen afgeven, zodat vissen als tong en schol loskomen van de zeebodem
Quotum - totale toegestane vangst (per vissoort, per land) – in de volksmond ook: per reder/eigenaar
Reep - het dikke touw waaraan de vleetnetten bevestigd werden
Reepschieter - de tweede functie (één rang boven de afhouder) aan boord van een haringlogger
Roepje - radiobericht vanaf de schepen naar het vasteland, te horen via de visserijgolf van Scheveningen Radio; 'een roepje naar huis doen'

Rol - draaibare cilinder waarover de vleet aan boord werd getrokken
Rondvis - vissoorten met ronde vormen, zoals kabeljauw, wijting en zeebaars
Sanering - inkrimping van het aantal schepen door middel van uitkopen van scheepseigenaren door de overheid
Scheepsvolk - het geheel van de bemanning, zonder de schipper; ook wel volk genoemd
Scheepswerktuigkundige - machinist
Schieten - uitzetten van de vleet (netten)
Splitsen - de afwerking van een touw om een lus te maken of twee stukken touw aan elkaar te bevestigen
Staand want - vissen met stilstaand/hangend net – passieve visserij
Stomen - varen; zie ook Uitstomen
Sumwing - vistuig voorzien van soort vliegtuigvleugel die vlak boven de zeebodem zweeft en het visnet openhoudt
Systeem varen - vaar- en verlofschema; systeem van aantal weken werken, aantal weken naar huis, gangbaar op grote trawlers die niet na elke visreis naar de haven terugkeren maar enkele maanden op zee blijven
TAC - total allowable catch = totale toegestane vangst (per vissoort)
Teelt - de periode van mei tot december waarin op haring werd gevist; meestal ook de periode waarvoor iemand aangemonsterd werd
Trawler - scheepstype dat vanaf 1890 in zwang kwam
Trawlzak - plunjezak om schone kleren mee naar zee te nemen en (een zootje) vis terug naar huis – het vuile goed werd meestal in een kussensloop vervoerd
Uitstomen – naar de visgronden varen
Vaarschema - zie Systeem varen
Visserijgolf/visserijband - radiofrequentie waarop Scheveningen Radio te horen was
Vleet - kilometers lang gordijn van met elkaar verbonden drijfnetten op een haringlogger (zie ook Staand want)
Vleetvisserij - haringvisserij met de vleet, meestal op loggers
Volk - zie Scheepsvolk
Vooronder - slaapruimte aan boord van een logger, voor in het schip
Walmachinist - machinist die tijdelijk aan boord komt van een schip dat in de haven ligt en toeziet op de reparaties
Winch - speciale visserijlier om de reep van de vleet of de lijnen van trawlnetten uit te vieren of in te halen
Zeedagen - het aantal dagen dat een visserschip jaarlijks op zee mag verblijven; maatregel tegen de overbevissing
Zeekaak - scheepsbiscuit; ronde, droge, lang houdbare kaak
Zijtrawler - vissersschip waarop de netten aan de zijkant werden binnengehaald
Zootje - portie vis die men aan het eind van een reis mee naar huis krijgt

Verantwoording

Met dank aan:

- Annemarie Kingmans en de andere organisatoren van de visserijtentoonstelling 1945-1960 in het Katwijks Museum (27 oktober 2009 – 20 februari 2010)
- Anne-Marie van Seters-Padmos & Cornelie Quist, VinVis
- Ger Haasnoot, directeur/vestigingsmanager School voor de Zeevisvaart Katwijk
- Jan Fernhout, radiotelegrafist bij Scheveningen Radio 1965-1972
- Jan van Welie, Wendy Westerhof & Henny Wouters, meelezers
- Maljaert van der Gugten, boekhandel Van den Berg, Katwijk
- Rob van Ginkel, maritiem antropoloog Universiteit van Amsterdam
- Tilly Hermans, uitgever

Illustraties:

p. 6-7: Jan Zwiep
p. 21: Pieter van der Valk
p. 25, 36, 37, 70: fotoarchief Gemeente Katwijk
p. 72: J. van Duin
p. 94: Productschap Vis
p. 95: Nederlands Visbureau
p. 98: Parlevliet & Van der Plas
p. 99: Joost J. Bakker
p. 104, 121: bemanning KW 74
p. 110, 137, 141: bemanning SCH 81
p. 134: Alex Mol

De portretten van de geïnterviewden zijn gemaakt door fotograaf Dennis Zuijderduijn uit Katwijk. Het merendeel van de foto's in dit boek is afkomstig uit de familiealbums van de geïnterviewden. Wij hebben ons uiterste best gedaan om de bronnen en rechthebbenden van al het beeldmateriaal te achterhalen en contact op te nemen met de makers, maar dat is niet altijd gelukt. Wanneer iemand meent enig recht te kunnen doen gelden op in dit boek gepubliceerd beeldmateriaal, dan verzoeken wij dit te melden via info@vissersvolk.nl.

In *Stoere mannen, sterke vrouwen* laten Nel van Beelen en Anne de Hingh voormalige en huidige zeevissers uit Katwijk aan Zee en hun echtgenotes aan het woord. Acht vissermannen spreken openhartig over allerlei aspecten van hun werk op zee en hun leven aan de wal, vroeger en nu. De negen vissersvrouwen in dit boek vertellen hun eigen verhaal. Zij laten zien dat de visserij ook een andere kant heeft wanneer ze spreken over het alleen thuis zijn met de kinderen, de zelfstandigheid die dat met zich meebrengt, en de onzekerheid.

De geïnterviewde mannen zijn tussen de 40 en 92 jaar oud en hebben allemaal minimaal vijftien jaar op zee doorgebracht, een enkeling zelfs zijn hele werkzame leven. Vier van hen zijn momenteel nog werkzaam in de visserij. De vissers in dit boek hebben gezamenlijk alle ontwikkelingen in de visserij sinds de Tweede Wereldoorlog tot nu meegemaakt. Van benauwde kooien in stinkende vooronders tot comfortabele bedden in brandschone hutten. En van haring kaken in weer en wind op het dek van vooroorlogse loggers tot hygiënische visverwerking aan boord van moderne kotters en trawlers. Hun vrouwen verhalen over het lot van de vissersvrouw dat in al die jaren vrijwel ongewijzigd is gebleven: alleen de kinderen opvoeden, zelf het huishouden en de geldzaken regelen, en zonder man naar bruiloften en partijen. “Ik denk weleens dat ik in die tijd echt een alleenstaande moeder was”, zegt een van hen.

Stoere mannen, sterke vrouwen is bedoeld voor al diegenen die nieuwsgierig zijn naar het dagelijks leven van vissers en hun dierbaren, vanaf de Tweede Wereldoorlog tot in de 21ste eeuw. De auteurs hebben gekozen voor Katwijk, een Zuid-Hollandse gemeente met een lange visserijgeschiedenis, als decor van dit boek. Maar de onderwerpen die aan bod komen zijn universeel en van bovenlokale betekenis. Voor lezers zonder voorkennis over deze sector worden allerlei aspecten van de naoorlogse en hedendaagse visserij helder uitgelegd in informatieve tekstblokken.

Nel van Beelen (afstammend uit een oud Katwijks vissersgeslacht) en Anne de Hingh (afkomstig uit een Bredase onderwijzersfamilie) zijn redacteur en tekstschrijver.
Zij wonen en werken in Amsterdam.

Malkander Producties
www.vissersvolk.nl

ISBN 978-90-814787-1-7
9 789081 478717